

НИКОЛА ДЪО НИКОЛЕ

/1551/

Никола дъо Николе (1517—1583) е от благородническо потекло, родом от Дофине. Надарен и неуморен в усърдната си подготовка, той се изявява като един от много осведомените и интелигентни географи. Като придворен географ на френския крал Никола дъо Николе пътува още през 1542 г. из различни земи в Европа, които не само наблюдава с поглед на познавач, но изразява впечатленията си в рисувани от него скици, колекционира илюстрации за видено и чуто из пропътуваните места.

Той е автор на много ценен за времето географски труд, богато илюстриран с карти и планове и запазен в ръкопис.¹ Изпратен през 1551 г. при новото завръщане на Д'Арамон в Турция, Никола дъо Николе пътува с него до Цариград през Малта, Триполи, Хиос и Галиполи. Наблюденията му като очевидец засягат само тези земи, но описанията му за други балкански области, макар и неизградени върху непосредствени впечатления, се отличават с точност, голяма осведоменост и проникновение. С такива качества се отличават и сведенията на Никола дъо Николе за различни институции в Османската държава, за статута на някои категории население. Заслужават внимание данните за т. нар. аджеми оглани и за облика на еничерския оджак в столицата (III, 125—127, 129—136, 138—139).

Пътните му впечатления и описанията му са илюстрирани от шестдесет оригинални рисунки, изработени от него. Особен интерес представляват изображенията на жители в Леванта от различни обществени среди и с различни професии и на редица държавни служители.²

И нему, както на много други пътеписци, прави силно впечатление цариградският безистен с множество дюкяни, препълнени със скъпи стоки и с роби.

„Там се продават също на онзи, който предложи най-много, на последния, който наддаде най-високо на търг, безброй клетки християнски роби на всички възрасти и от всякакъв пол по типичния за конете начин. Защото онези, които ги пазарят и искат да купят някого от тях, разглеждат очите, зъбите им и всички части на тялото им. Дори ги карат да се съблекат съв-

сем голи и ги гледат как вървят, за да опознаят по-добре вродените им недостатъци и несъвършенства на личността им. Много е жалко за гледане. Там видях три пъти да събличат и посещават за по-малко от час в един от ъглите на безистена едно не особено красиво момиче от Унгария на 13—14 години, което накрая бе продадено и предадено на един стар турчин-търговец за 34 дуката (книга II, гл. 23, с. 114).

ЗА ГРЪЦКИТЕ СЕЛЯНИ, НАРЕЧЕНИ ВОЙНУЦИ

Войнуци, съседи на Босин³. Повинности, които войнуците извършват за своя сметка. Гайда. Начини, по които войнуците се препитават и живеят.

Гръцките⁴ селяни войнуци са от една провинция на Гърция⁵, гранична с Босна, поставена както други, под владичеството на султана. Тези хора (макар и още християни) не плащат никакви парични налози,⁶ но са натоварени с много по-тежък данък — личен и върху децата им. Защото те са подчинени на един турски санджак (ние го наричаме губернатор)⁷, който ежегодно вдига хиляди от тях и ги изпраща в Цариград, за да ги представи в двора на султана. Всеки от тях носи чувалче, пълно със сено, на рамо като знак за занятието и службата си.

След като султанът им направи преглед, отправят ги към имбреорбаси⁸, нещо като върховен началник на конюшните, който им заповядва и ги кара да метат жилищата и конюшните на султана. Определени са в мирно време да водят на паша конете му, а във военно време да следват армията и ежедневно по веднъж веднага след като се разположат на лагер, да отиват да накосят трева: да я оставят да се изсуши за обикновена ежедневна храна на конете. Ако някой не се отзове на такава заповед и служба, е задължен да даде парична издръжка за друг, който да служи вместо него, понеже всички тия бедни войнуци служат на свои разноски. И понеже са много бедни, след като свършат службата, за която са изпратени, използват малкото време, което им е останало, да създадат развлечение на народа, за да съберат по някой друг динар. Те правят сборище по улиците с голяма гайда, направена от козя кожа (каквата я виждате нарисувана на изображението тук след това). Под нейните звуци играят никакви танци и го правят с такава гъвкавост на тяло и крака, че не е малка насладата да ги гледаш. След като добре се натанцуват и наскочат, подават им по някоя и друга сребърна монета. Това е дребната им придобивка и подкрепа в беднотата им.

Те и по друг начин прилагат този народен обичай като събират шест-седем души дружина, маскирани с високи маски, с вратове и глави на жерави и други най-фантастични и

разнообразни по света животни⁹, които (ако бог запази живота ни) се надяваме да покажем в том трети, където ще бъде разгледано състоянието на двора на сега управляващия султан (кн. III, с. 171).

Глава XVI

ЕВРЕИ ЛИХВАРИ¹⁰

Еврейски търговци, живеещи в Константинопол и на други места из Турция и Гърция.

Броят на евреите, живеещи из всички градове в Турция и Гърция, главно в Константинопол, е толкова голям, че просто е чудно и почти невероятно. Защото броят на тези, които се занимават с размяната и трафика на всякакви стоки, а също и с лихварство, нараства толкова от ден на ден поради големия внос и приток на стоки, пристигащи по море и по суша, че може с основание да се каже, какво те държат днес в ръцете си най-големия стокообмен и паричните операции, извършващи се в Леванта. И поради това най-богатите и най-снабдените с всякакви стоки дюкянчета и магазини, които могат да се намерят в Константинопол, са тези на евреи. Освен това те имат свои работници за всички изкуства и за най-великолепни тъкани (главно мараните), неотдавна прогонени от Испания и Португалия, които в голям ущърб на християнския свят предадоха на султана множество изобретения, изкусност и бойни машини, както напр. направата на артилерийски оръдия, аркебузи, барут за оръдия, гюлета и други оръжия.

Създадоха също така печатница, непозната досега из тези области. Чрез нея с хубав шрифт те изваждат на бял свят много книги на разни езици — гръцки, латински, италиански, испански и дори еврейски — техния собствен език. Но не им е позволено да печатат на турски, нито на арабски. Те притежават лекота и са привикнали да говорят и слушат всякакви други езици, говорими в Леванта; те им служат много за връзките им и търговията им с други народности, на които те стават много често драгомани и преводачи. . .

Този ненавистен еврейски народ са хора, изпълнени с всякаква злоба, измама, лъжа и с лукаво изнудвачество, които се занимават с отвратително лихварство сред християните и другите народности без никаква съвест, нито укор, а съвсем свободно, като плащат само данък: нещо, което причинява голямо разорение на хората и страните, където те (евреите) извършват паричните си операции. Те са удивително упорити и вироглави в неверието си; очакват винаги своя месия, чрез който вярват, че ще бъдат заведени в обетованата земя.

Духовният им поглед е така обвит от покривалото на Мой-

сей, че не искат и не могат по никакъв начин да видят, нито да разберат светлината на Исус Христос, когато поради неверие, завист и необуздан гняв накараха да осъдят на разпятие. Извършвайки спрямо него грях, те се провикнаха към Пилат: нека кръвта му да падне върху нас и децата ни. . .

Те са много повече от всеки друг народ преследвани от турците, които на присмех ги наричат парцали.

Противно на тези, които са изпълнени към тях с толкова голямо презрение, че за нищо на света не желаят да се хранят в компанията им и още по-малко да се оженят за еврейска жена или девойка, често те се женят за християнки, на които позволяват да живеят по техен обичай; обичат да се хранят и да разговарят с християни. . . Евреите, живеещи в Константинопол, Адрианопол, Бурса, Салоник, Галиполи и други места, под властни на султана, са облечени с дълги дрехи като гърците и други народности в Леванта, но като отличителен знак от другите носят чалма в жълт цвят; живеещите на о. Хиос (повечето от които са податни на сеньорията) носят вместо чалма голямо таке, което някои наричат таке във вид на арбалет, също в жълто. Тези, които описах, са едни от ония, които закарват сукно за продан из Константинопол (кн. III, гл. XVI, с. 245—248).

Що се отнася до градовете на Тракия, главните и най-древните са Бизия¹¹, някога крепост на тракийските царе, но ненавиждана от аронделите поради отвратителното прегрешение на Терец; Финопелис¹², Корнюбизантион, сега Пера или Галата, и Бизантион, сега Константинопол, разположен на тракийския Босфор.

Имате после Описин¹³ в полите на Хем¹⁴, Валла¹⁵, Орцелис¹⁶, Тонзус¹⁷, Калиба¹⁸, Никополи¹⁹, Остамфус²⁰, Арзус²¹, Карпудемон²², Бергула, понастоящем Бергас²³, Плотинополис²⁴, Друзипара²⁵, Селимбрия²⁶, или Селион, или Скломбрия, Перинт или Хераклея²⁷ на Мраморното море, Прасид²⁸, Терта²⁹, Пенерополис в полите на Родопите и после по (името) на основателя си — Филипополи и най-сетне Адрианопол, който не мога да отмина без описание, защото султанът често пребивава там.

Глава XXV

ЗА ГРАДА АДРИАНОПОЛ

Адрианопол, който някога се е наричал Стратоникия, Одрисус и Тримонциум³⁰, простионародно — Андренопл, Андренополи и Андринопол, е бил много обширен и красив град, както личи от древните му стени. Разположен е в равнина, наоколо с множество плодородни възвишения. Всички къщи с изключение на старите християнски черкви, джамиите, турските бани са по-

строени по турски обичай, от дърво, глина и пръст. Султан Селим бе заповядал да му изградят там за жилище много красив и разкошен сарай, понеже там пребивавал през по-голямата част от времето си, както прави и сега управляващият султан Сюлейман, дори и през зимата заради лова, който му доставя голямо удоволствие. Има и друг сарай за обиталище на аджемиогланите или еничерите.³¹ Но най-красива и разкошна от всички сгради е джамията на султан Мурад.³² При една от градските порти се минава по голям каменен мост с високи мраморни краища. От единия му край, както и покрай сарая минава Хебрус, протонародно Марица, от другия пък — Тунс³³, тези реки с извивките си са образували край града множество красиви островчета, колкото приятни, толкова и изгодни, понеже са пригодени и посадени с много хубави овощни градини, пълни с всякакви великолепни плодни дървета и прекрасни зеленчуци. Градът е населен с множество християни гърци, които си имат там митрополит. Те, след като изгубили свободата си, като се видели лишени от всякаква власт и имущество, се оттеглили там едни, за да се отдадат на някаква търговия или занаят; а други, на които бяха останали някакви средства, се подхранват само с възпоминанията за миналото си величие. Има също и безброй много богати евреи, големи търговци или лихвари, даващи заеми с голяма и извънмерна лихва. Но много по-голям е броят на турците и особено на отлични занаятчии, поради което градът изобилствува с всякакви стоки и красиво изработени седла, юзди и всякакви други конски съоръжения, които се правят с най-голяма красота и изящество; също и тънки дамаски, игли и красиви марокени и кордовани от всякакъв вид и с твърде ярки цветове, особени и различни от всички други краища на света.

Колкото до начина, по който се обличат жителите, аз съм показал по-долу тук портрети от натура, както следва: на жена от православно вероизповедание, на туркиня от средна ръка и на момиче за удоволствия, или проститутка... Колкото до мъжете турци, евреи и християни, те са облечени, както тези в Константинопол и други градове на Тракия и Гърция.

Връщайки се пак към старите географски ери, пак в този район са Траянополи³⁴, Аири³⁵, Бизанти, сега Родосто³⁶ (III, Р. 264—266).

Увод, подбор и превод: *Б. Цветкова*

Коментар: *Б. Цветкова и П. Коледаров*

¹ Navigation du roi d'Ecosse, Jacques V du nom, autour de son royaume et des îles Hébrides et Orcades, recueillie et rédigée en forme de description hydrographique. Paris, 1583.

² Бележките за Н. дьо Николе са изработени въз основа на данни от самия му пътепис и на С. I. D. Rouillard, op. cit., p. 212—217; P. Самарлић, пос. съч., с. 45—46. Първото издание на пътеписите му е от 1568: Les quatre premiers livres des navigations et pérégrinations orientales. Lyon, 1568. Поместените тук извадки са по изданието: Les navigations, pérégrinations et voyages, faicts en la Turquie par Nicolas de Nicolay Daulphinois Seigneur d'Arfeville, vallet de chambre et géographe ordinaire du Roy de France, contenant plusieurs singularitez que l'Auteur y a veu et observé. En Anvers, 1576.

³ Вероятно Босна. Може би пътешественикът е узнал, че войнуци отиват предимно българи и сърби, т. е. от земите до пределите на Босна.

⁴ Тоест източноправославни.

⁵ Под наименованието Романия (т. е. Гърция) западният свят разбира земите, които са били включени някога в пределите на Византийската империя, считана за приемник на Римската империя. Турците назовават европейските си завоевания до Босна като „Рум-или“ (т. е. земя, населена с гърци, общо наименование за всички покорени православни народи на Балканите под ведомството на Цариградската гръцка патриаршия). В картографията и географските съчинения през XIX в. Румелия или Рум-или замества името Романия.

⁶ Войнуците са освободени от десетък, джизие, испенче, данък върху кошери, свине, овце, ако имат стадо до сто овце, от извънредни данъци (avariz-i divâniye ve tekâlif-i örfiye). Плащат таксите от групата бадухава, данък за овце над 100 глави, такса за бъчви вино, за бракосъчетание и всички раейтски данъци към феодала, ако обработват дялове земя от някой лен. Вж. Г. Гълъбов, Осmano-турски извори за българската история, св. I и III. ГСУИФФ, XXXIV, 1938; XXXIX, 1942/43; Бр. Ђурђев, О войнуцима са освртом на развој турског феудализма и на питање босанског агалука. ГЗМС, д. н. 1947, св. II, с. 75—137; Б. Цветкова, Принос към изучаването на турския феодализъм в българските земи през XV—XVI в., ИИБИ, VI, 1955, с. 158—162.

⁷ Без съмнение е думата за върховния началник на войнушката категория — войнушкия бейлербей.

⁸ Вер. мирахор-и свел — първи началник на султанските конюшни.

⁹ Вер. Никола дьо Николе е наблюдавал шествие на кукери.

¹⁰ Отстраня на полето има кратки анотации за съдържанието на главата: Марани, изгонени от Испания. Печатницата в Константинопол, издигната от мараините. Евреите очакват още истинския месия. Евреите, противни на всички народности в Турция и специално на турците. Християнка, жене на за турчин, може да живее по свой обичай. Мюсюлмани означава „спасен човек“. Отличителен белег на евреите е жълтата чалма.

¹¹ Дн. гр. Виза, даден тук с античното си име, Турция.

¹² Вер. дн. с. Хисаркая на черноморският бряг, близо до Босфора. Споменава се от античните автори Страбон, Помпоний Мела, Плиний Стари, Клавдий Птолемей и др. (вж. „Географията“ на последния. III, 11, 3).

¹³ Антична манзия в планините около Хасково. — Orizus или Rizus (срв. К. Иречек, СП, 55, 56, с. 105).

¹⁴ Погрешно е посочена тук Стара планина, в същност Родопите.

¹⁵ Неуточнено, взето от Кл. Птолемей, който го сочи за вътрешен град в Тракия.

¹⁶ Пак там, под формата Оркелис.

¹⁷ Пак там. За локализацията му вж.: Т. Герасимов, Изв. на Бълг. геогр. д-во, т. III (1935), с. 181 и сл.

¹⁸ В същност Кабиле — дн. едноименно село на десния бряг на р. Тунджа при големия ѝ завой, северозап. от гр. Ямбол.

¹⁹ Никополис ад Нестум, дн. Заграде при гр. Гоце Делчев.

²⁰ В същност „Остафос“, неуточно, взето също от „Географията“ на Кл. Птоломей (III, 11, 7).

²¹ Дн. с. Калугерово, Хасковски окръг. Срв. Т. Герасимов, пос. съч., и К. Иречек, пос. съч., с. 105.

²² Неуточно. Посочен също като вътрешен град в Тракия от Кл. Птоломей (III, 11, 7).

²³ В същност античният Бергуле, дн. гр. Люле Бургаз в Югоизточна Тракия, Турция.

²⁴ Средновековната Димотика, дн. гр. Дидимотихон (Беломорска Тракия, Гърция).

²⁵ Дн. с. Буюк Караширан, Югоизт. Тракия, Турция.

²⁶ Античната Селимбрия, дн. гр. Силиври на тракийския бряг на Мраморно море, Турция.

²⁷ Антично селище, важно църковно и административно средище през средновековието, дн. гр. Мармара-Ереглиси, Турция. За него вж. К. Иречек, пос. съч., с. 109, 142.

²⁸ Езерото Прасида се споменава в „Историята“ на Херодот (V, 15) — дн. Бутковското езеро (преим. Керкини) на завоя на р. Струма южно от Беласица пл.

²⁹ Взет като вътрешен град в Тракия също от Птоломей (III, 11, 7).

³⁰ Николе погрешно нарича Одрин с римското име на Пловдив Тримонциум.

³¹ По всяка вероятност става дума за стария и за новия сарай. Старият сарай, построен в 1365/1366 г., бил използван за помещение на аджеми оглани. Новият сарай бил започнат в 1450 г. и дострояван векове наред (срв. N. Beldiceanu, Edirne. The Encyclopaedia of Islam, new ed. II, 1963, p. 684).

³² Джамия, построена от султан Мурад II. При нея имало имарет. (За вакъфа на тази джамия и имарет срв. M. T. Gökbiçgin, XV—XVI asırlarda Edirne ve Paşa İvâsı vakıflar—mülkler—mukataalar. İstanbul, 1952, p. 203—210. За нея пишат с възхищение и други пътешественици (срв. Б. Цветкова, Материали за селищата и строителството в българските земи през XV—XVI в., Известия на Института по градоустройство и архитектура, VII—VIII, 1955, с. 499—507; срв. и N. Beldiceanu, op. cit., p. 685).

³³ Р. Тунджа.

³⁴ Останките на античния и средновековен град Траянополис са разположени при дн. с. Лутрос, на северозток от гр. Дедеагач, сега Александруполис в Беломорска Тракия, Гърция.

³⁵ Римска колония и средновековен град, дн. с. Инеджик, Югоизточна Тракия, Турция.

³⁶ Текирда, Турция. Остриани в текста има следните анотации: Одрин, в миналото Адрианополис, Стратония, Одрисос, Тримонциум по-рано. Местоположението на Адрианопол. Сараят, построен от султан Селим. Сараят на аджеми огланите. Разкошната джамия, построена от султан Мурад. Игли. Марокени.